

Екологична сигурност

ЕКОЛОГИЧНАТА СИГУРНОСТ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА СЪВРЕМЕННАТА ПРОБЛЕМАТИКА

Д-Р АТАНАСКА ТУНТОВА

ХОНОРУВАН ПРЕПОДАВАТЕЛ ВЪВ ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО СИГУРНОСТ И ИКОНОМИКА – ГР. ПЛОВДИВ E-MAIL: OFFICE.TUNTOVA@GMAIL.COM

Атанаска ТУНТОВА е доктор по икономика от Университета по хранителни технологии – гр. Пловдив, хоноруван преподавател във Висше училище по сигурност и икономика – гр. Пловдив

Резюме: Въздействието върху околната среда и изчерпването на природните ресурси са заплахи, свързани с екологичната сигурност. Връзката между околната среда, сигурността и уязвимостта на човека от природата е от ключово значение за начертаване на политики в областта на екологичната сигурност и предприемане на действия за съхраняване на околната среда и

здравео на хората. Различните заплахи за сигурността оказват своеобразно въздействие, за което са необходими диференцирани политики и подходи за противодействие.

Ключови думи: сигурност, екологична сигурност, политики за сигурност

ENVIRONMENTAL SECURITY THROUGH THE PRISM OF MODERN ISSUES

ATANASKA TUNTOVA PHD,

HONORARY LECTURER AT THE HIGHER SCHOOL OF SECURITY AND ECONOMICS - PLOVDIV E-MAIL: OFFICE.TUNTOVA@GMAIL.COM

Abstract: Environmental impact and depletion of natural resources are environmental security threats. The link between the environment, security and human vulnerability in nature is key to draw environmental security policies and taking action to preserve the environment and human health. Dif-

ferent security threats have a kind of impact that requires differentiated policies and approaches to countermeasures.

Key words: security, environmental security, security policies

ВЪВЕДЕНИЕ

Взаимодействието човек - природна среда започва от времето, когато е възникнало човешкото общество. Проблемът във взаимоотношенията природа – общество и стопанство е на всички равнища, глобално, регионално и локално като определящ елемент е човекът. Той е не само производител, но и потребител на материални и духовни блага. В ролята си на производител на тези блага, човекът непрекъснато променя другите два елемента. В основата на човешката природа е заложено, човек винаги да се стреми към състояние на защитеност и максимален комфорт, но от дру-

га страна хората обитават свят, изпълнен с многобройни рискове. Предизвикателство е намирането на равновесна точка в отношенията между природата и обществото като се акцентира върху устойчивостта и хармонията на тези отношения.

Днес, природните ресурси с многото си свойства и качества се използват във всички сфери на човешката дейност. На практика, господстващ социален императив в хилядолетната човешка история е постоянното нарастване на използваните в различните стопански дейности ресурси. След индустриалната революция това нарастване придобива експоненциални измерения, като предизвик-

ва относително бързо уплътняване на обитаемостта на пространството и разрушаване на равновесието на природните системи в него, така че светът заговори за световна екологична заплаха.

Естеството на проблематиката изисква сигурността да се разглежда от гледна точка на рисковете и заплахите предвид това, че тя може да бъде и военна, и икономическа, и социална, и екологична, и демографска, и информационна и много други аспекти. Все повече се отделя внимание на заплахите за околната среда, за правата и свободите на гражданите, за здравните и социалните проблеми, за бюджетния и търговски дефицит и макроикономическата стабилност, а през последната година все по-сериозни размери придобива инфлацията, която е с много важен отпечатък върху сигурността на страната, а и на света като цяло.

Целта е да се разгледат различни аспекти на заплахите за околната среда и екологичната сигурност, както и въздействието им върху здравето на човека и неговата уязвимост. Промените в околната среда възпрепятстват индивидуалната сигурност, като засягат поминъка и насърчават транснационалните кризи за сигурността на държавите и регионите. Следователно, влошаване състоянието на околната среда е сериозна заплаха, както за сигурността на физическите лица, така и на всички държави, поотделно и заедно.

СИГУРНОСТ – ПОНЯТИЯ И ОПРЕДЕЛЕНИЯ

В съвременният свят разбирането за „сигурност“ придобива все повече значимост, но в същото време сигурността променя съществено своето значение, а какво представлява тя? Днес понятието „сигурност“ следва да се разглежда като многокомпонентно и в глобален мащаб, като включва различни аспекти от живота на планетата Земя.

Липса на сигурност може да се нарече всяко нарушаване, увреждане, унищожаване, инциденти, създаване на кризисни ситуации, които водят до заплаха за здравето и имуществото на гражданите, както и за икономиката на страната и други негативни проявления в стопанския живот и въздействие върху екосистемите. Един от тези аспекти - екологичната сигурност става все по-сериозен фактор в съвременния начин на живот на човека. „Екологична сигурност“ е състоя-

ние на околната среда, което не създава опасности за съставлящите я компоненти и екологични системи, както и за взаимодействащите си с нея системи в т. ч. и човека. Иначе казано, съвременната концепция на екологична сигурност е създаване на безопасно съществуване и функциониране на екологичните и социалните системи в условията на обкръжаващата ги среда.

Към настоящия момент проблемът за националната сигурност вече не е само и единствено въпрос на отбраната и въоръжените сили, нито дори на силите за вътрешен ред. Ето защо е важно да се познава градивната структура на понятието „сигурност“.

Новото, което съвременните условия налагат е да се прибави към базово определение за сигурност, че възприятието за сигурност е много по-комплексно и свързано със стабилно и ефективно функциониране на всички системи в обществото.

Възприемането на едно по-широко разбиране за сигурността като състояние на обществото и личността, при което не съществува опасност от политическа и икономическа принуда, гарантирани са основните интереси и свободите на гражданите, отсъстват неравновесия и кризисни състояния на обществената система може да доведе до устойчивост в отношенията човек-природа. В случай, че не се намери баланс, то спокойно можем да говорим за заплахи със сериозни сътресения върху икономиката и обществото.

Екологичната заплаха днес може да бъде сравнена с опасността от ядрена катастрофа. Образът на екологичната криза се формира от дефицита на основните природни ресурси (Tuntova, A., 2022, p. 3) и невъзможността на природата да си ги възстанови, от възможните природни и геоекологични катаклизми, от опасните последици от замърсяване на природната среда за здравето на човека и останалите живи организми, от новите разрушителни форми на икономически и социално - екологични конфликти и несигурност, от изменението на климата и въздействието му върху околната среда, човека и други сфери на живота. Всички изброени потенциални опасности предполагат да се подходи към проблема отговорно от гледна точка на теорията на сигурността и прилагане на практика на съвременните достижения на науката за на-

миране на устойчивост в икономическото развитие и съхраняване на природата.

Понятието „екологична сигурност” придобива все по-голяма научно-практическа значимост. Според много учени то може да бъде отнесено към много области като: медицина, промишленост, технологии, селско стопанство, сферата на услугите, транспорта (Колев, В., 2022, с. 33), международните отношения и т. н., с други думи то навлиза във всички сфери на живота на човека и неговата важност и актуалност все повече нараства.

Необходимо е да се отбележи, че както в специализирани издания и официални бюлетени на международни и световни организации, третиращи проблемите на природните бедствия и екологичните катастрофи, предизвикващи екологична несигурност или опасност, така и при българските автори по темата не се ползва и не се предлага единна терминология.

Екологичната сигурност се дефинира и от Любомир Владимиров. (Владимиров, Л., 2006, том XII, стр. 233-287). Представя се като „състояние на даден обект на генериране на рискови фактори, в което не се установяват диференциални и интегрални критичности и не се появяват критични ситуации и събития за обектите на въздействието - хора, животни, растителност, материали, отпадъци, намиращи се в околната среда“. Предлага се метод за изследване, който се основава на определяне на диференциални и интегрални критичности. За първи път се дават аргументирани определения за критични ситуации и събития. Ако използваме определението на Петър Христов, че екологичната сигурност се дефинира като „способност на държавата да защити гражданите и обществото от разрушаващото действие на природните явления, като следствие от неразумното вмешателство на човека в обкръжаващата го среда” (Томов, В., П. Христов, А. Ненова, 2007, стр. 237) и като имаме предвид гореизложеното, можем да обобщим, че „екологичната сигурност” е способността на държавата да защити интересите на гражданите и обществото от негативното въздействие на природните и техногенните процеси и последиците от тях.

Други автори определят екологичната сигурност като ”приложна, научна област с организационна и управленческа насоченост” или “алтернатива на традиционната концепция за национална сигурност”.

Важно е да се осъзнае, че “Екологична сигурност не е екология и не е опазване на околна среда, а „значим управленски проблем, който е пряко свързан с политиката за защита от генериране на екологично опасни явления, събития и въздействия за националната сигурност, от възникване на вреди в околната среда - в локален, регионален, национален и транснационален мащаб”.

Екологичната сигурност е индикатор за ефективно управление и рационално използване на природните ресурси, постигане на устойчива среда и развитие за хората, икономиката, природата, урбанизираните територии и социално-икономическа среда. Управленските решения трябва да предпазват от възникване на критичности и критични точки за появата и развитието на екологично опасни събития и съпровождащи ги явления, които оказват негативно въздействие и ефект върху хората и държавата. Само през последната седмица сме свидетели на няколко негативни въздействия (наводнения с огромни последствия) на природата върху населението от отделни региони. Дали това е следствие от лоши управленски решения, първа ще се изяснява, но много хора споделиха, че тези наводнения са следствие от изсичането на горите над населените места. Ето, това е част от дълбоката връзка между природата и човека.

В този смисъл може да се определи, че екологичната сигурност е специфичен обект за състоянието на природни, урбанизирани и социални системи и на процесите, които протичат в тях, при които не възникват критичности и екологично опасни събития и явления с отрицателни въздействия върху населението и държавата. Ето защо екологична сигурност се явява като способността на държавата да защити гражданите и обществото от негативни въздействия на природните и техногенни процеси и последиците от тях.

ПОЛИТИКИ ЗА СИГУРНОСТ В ОТНОШЕНИЯТА ЧОВЕК – ПРИРОДА

Глобалният екологичен проблем се състои в огромните трудности при преодоляването на екологичната криза, която възниква на нашата планета поради разрушителното човешко въздействие върху природата. В качеството на основни проявления на екологичната криза най-често се сочат такива като замърсяването на почвите, въздуха и водните басейни на Земята и растящата лавина от отпадъци, която ги прави негодни за използване-то им.

Може да се отдаде дължимото внимание на Ал Гор, който предлага стратегическа инициатива за опазване на околната среда в своя труд „Застрашената земя - екологията и човешкият дух“ още в средата на 90-те години на миналия век в следните основни направления:

- Данъчна политика за поощряване на нови технологии и санкциониране на стари неекологосъобразни.
- Финансиране на проучвания и разработка на нови технологии и забрана на стари.
- Създаване на центрове за обучение на кадри;
- Налагане на контрол в развитите страни върху износа на технологии.
- Съществено усъвършенстване на действащи закони, особено в страните, които в момента не са в състояние да защитят интелектуалната си собственост.
- По-добра защита на патенти и други авторски права и др.

Според редица учени като национални екологични проблеми могат да се идентифицират заплахи, проявяващи се в рамките на отделни държави. Такива са: недостиг и замърсяване на водни ресурси, замърсяване на въздушното пространство, намаляване на биоразнообразието, влошаване здравословното състояние на населението, проблемите свързани с отпадъците и др.

Приоритетите и политиките за сигурност имат еднакво значение и еднакво влияние върху системата за национална сигурност. Важността им в критични ситуации и периоди се определя в зависимост от промените в средата за сигурност и необходимите действия за постигане на съответната степен на защитеност.

Околната среда и взаимоотношенията човек-природа са един от приоритетите в политиката за национална сигурност. Екологичната сигурност е инструментът за изпълнение на този важен за съществуването на нацията приоритет. Ето защо екологичната сигурност е секторна политика за националната сигурност (Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България, 2018 г., с.18).

Както се посочи по-горе, съвременните изследователи налагат нов акцент в разбирането за сигурността през XXI век, свързан с принципа за доброто управление. Авторите наблягат изрично

върху стабилното развитие на администрацията, икономиката и гражданското общество или международните отношения. В този смисъл сигурността днес е неделима от битието на гражданите.

Основните заплахи за сигурността имат сложен и комплексен характер. Ключово влияние върху формирането на международната среда на сигурност оказват рисковете и заплахи, регионалната нестабилност и неразрешените конфликти, организираната престъпност, нелегалния трафик, енергийните, екологичните и здравните проблеми. Оттук идва и разбирането, че преодоляването и справянето със съществуващите рискове и заплахи може да се реализира не чрез изолация, а чрез сътрудничество и интеграция. Съвременното разбиране на сигурността е немислимо без възприемането за всеобхватност и неделимост на сигурността – както в общ план (глобален, континентален и регионален), така и в рамките на Европейския съюз и НАТО, чиято политика следва да постига еднаква степен на сигурност за всички страни-членки. С други думи, ясен е принципа на неделимост, което означава, че сигурността на страната е неделима от международната сигурност като цяло.

Сигурността не е ценност, а състояние, за което в обществото се създават условия за гарантирането му. Проблемите на сигурността винаги са били в националния и международен дневен ред. Въпреки това, значението на думата сигурност се е променяло непрекъснато с течение на времето.

Сигурността не може да се измерва само според това колко добре една държава отговаря на настоящите нужди на своите жители, а по-скоро колко добре ще отговаря държавата на бъдещите нужди. Държавите не могат да бъдат уязвими за непредвидени вътрешни или външни изпитания.

„Екологичната сигурност“ може да се разглежда като концепция, която в редица случаи се използва, за да се защити или да се промени акцентът на политическата и икономическа нестабилност и несигурност. От съществено значение са и опасните индивидуални или групови човешки действия, които водят до изменения в околната среда, до недостиг на вода, замърсяване на въздуха и редица други последствия.

Прогнозата за следващите години е, че най-вероятните опасности за екологичната сигурност ще бъдат интензивното увеличаване на населението на планетата; увреждане на биологичното

разнообразие; климатични промени; замърсяване на подземните води и недостиг на питейна вода; опасности от храните; бежански вълни поради замърсявания на околната среда и екологични катастрофи; обезлесяване; индустриално замърсяване на въздуха и океана; замърсяване и ерозия на почвата; ядрени опасности; изтощаване на озоновия слой; глобално затопляне. (Владимиров, Л., 2012, стр. 15)

Приоритетите на екологичната и икономическата сигурност изместват традиционните съображения относно сигурността на отделните държави като например националните системи за отбрана.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В този доклад чрез разгледаните възможности за преодоляване на вредните въздействия върху околната среда и „екологичната сигурност” и връзката с икономиката е видно, че провежданата политика в Република България трябва да бъде насочена към изграждане на среда за сигурност, която да бъде съотнесима с тази на екологично развитите страни. Екологично равновесие и сигурност може да се постигне с икономически инструменти и високо обществено съзнание, както и добро институционално управление в т.ч. в областта на националната сигурност.

Екологичната сигурност е включена в стратегията за националната сигурност като елемент от същата. Накратко са посочени пет приоритета свързани с опазване на околната среда. Предвид все по-нарастващите проблеми в областта на опазването на околната среда и увеличението на заплахите за здравето на хората и устойчивото развитие на икономиката на страната е време да бъде изготвена стратегия за „екологична сигурност” на страната, за да се институционализира управлението на екологичната сигурност в различни региони и за страната като цяло.

Един от начините за запазване на материалите и ресурсите възможно най-дълго в икономическия

цикъл, и постигане на устойчивост в производството и потреблението, което води до съхранение на околната среда, конкурентоспособност на продукти и пазари, нови работни места и устойчив растеж е внедряване на принципите на кръговата икономика.

Време е да се приемат мерки, които да осигурят поддържането и запазването на нормалното състояние на околната среда и нейното възобновяване, за да живеем в свят на екологична сигурност.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България** Приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.
2. **Владимиров, Л.** (2006). Риск информационна среда. Варна, Годишник на Варненски свободен университет “Черноризец Храбър”, 2006, том XII.
3. **Владимиров, Л.** (2012). Мениджмънт на трансграничната екологична сигурност. София, Военна академия „Георги Стойков Раковски“, 2012,
4. **Владимиров, Л.** Мениджмънт на трансграничната екологична сигурност. Дисертация за придобиване на научна степен „доктор на науките“. София, Военна академия „Г. С. Раковски“, 2012.
5. **Гор, А.,** Застрашената земя - Екологията и човешкият дух, София, УИ «Св. Климент Охридски», 1995, ISBN954070738
6. **Колев, В.** Спецификация на вътрешноградските превози с оглед националната сигурност в Република България. Списание „Национална сигурност“, София, „Виктори ИЗДАТ“ ЕООД, бр. 11, 2022 г., ISSN: 2682-941X & ISSN: 2682-9983 <https://nacionalna-sigurnost.bg/broi-11/>
7. **Томов, В., Христов, П., Ненова, А.** (2007). Екологична сигурност. Варна, Варненски свободен университет “Черноризец Храбър”, 2007.
8. **Tuntova, A.,** Depletion of natural resources as a threat to environmental security and a factor in international relations, *Politics&Security*, Vol. 6, № 2, 2022, ISSN 2535-0358 (Print), ISSN 2815-3324 (Online), DOI: 10.5281/zenodo.6823847